AGRARNA REFORMA U RUSIJI U XIX VEKU I NJEN UTICAJ NA RUSKU PRIVREDU

AGRARIAN REFORM IN RUSSIA IN THE NINETEENTH CENTURY AND ITS IMPACT ON THE RUSSIAN ECONOMY

Boris Bursać
Komunalna policija, Beograd, Srbija

Stanislav Glumac
Univerzitet „Džon Nezbit“, Fakultet za poslovne studije, Vršac, Srbija

©MESTE
JEL Category: **F51, N13, N23, N33, P41, Q15**

Apstrakt

Sa apsolutnim pravom možemo reći da XIX vek za Rusiju predstavlja period donošenja krucijalnih zakona – reformi sa jednim jedinim ciljem a to je modernizacija usnule Ruske carevine. Iako je Rusija u tom periodu feudalna država, plemstvo i dalje vodi glavnu reč dok kmetovi nose jaram napretka. Zemlje zapadne Evrope se uveliko nalaze u procesu industrijalizacije dok Ruska carevina sa značajnom ulogom u svetskim zbivanjima XIX veka, zadržava kmetstvo i time usporava svoj dalji napredak. Zahvaljujući svojim prirodnim bogatstvima opstaje i snabdeva sirovinama zapadnoevropsku industriju. Ipak to nije bilo dovoljno, Rusija je počela sve više ekonomski da zaostaje što će kasnije stvoriti probleme i uzdrmati carevinu. Smatralo se da car Aleksandar I ima volje i snage za sprovođenje preko potrebnih reformi, ali ga je rat sa Napoleonom duboko uverio da je društveno politički sistem plemićke imperije, jedini način da se sačuva ruska država. Sledeći datum koji je obeležio rusku istoriju jeste 1861. godina odnosno godina ukidanja kmetstva u Rusiji taj događaj je u istoriji ostao upamćen kao agrarna reforma ili reforma sela i biće centralni predmet analize ovog rada.

Rad predstavlja osvrt na jedan period u kom je Rusija počela da se budi iz svog zimskog sna, period vladavine najprogresivnijeg ruskog cara Aleksandra II Romanova, i pre svega period u kome je sve svedeno na jedno hamletovsko pitanje propadati ili opstati. Takođe ćemo se osvrnuti na položaj ruske privrede danas i njenom trnovitom putu opstanka pod sankcijama međunarodne zajednice.

Ključne reči: *Rusija, reforme, ukidanje kmetstva, Aleksandar II, ekonomski razvoj*

Adresa autora zaduženog za korespodenciju:
Boris Bursać
borisbursac89@gmail.com

Abstract

With absolute right, we can say that the nineteenth century for Russia represents a period enactment of crucial laws – reforms with only one goal and

that is to modernize the sleeping Russian Empire. Although Russia during this period was a feudal state, the nobility still has the final word as serfs bear the yoke of progress. Western European countries are largely in the process of industrialization while the Russian Empire, with a significant role in world events of the nineteenth century, retains serfdom and thereby slows its further progress. Thanks to its natural resources, Russia survives by supplying Western European industry with raw materials. Yet that was not enough, Russia has begun increasingly economically lagging Western European countries what would later create problems and shake the Empire. Next date that marked Russian history is 1861. year of the abolition of serfdom in Russia and this will be the central subject of analysis in this work.
This work represents one overview of a period in which Russia started to wake up from their winter sleep, the period of the reign of the most progressive Russian Tsar Alexander II Romanov and above all, a period in which everything is reduced to one of Hamlet's question to deteriorate or stand. Also, we will examine the situation of the Russian economy today and its thorny road of survival under the sanctions of the international community.

Keywords: *Russia, reforms, the abolition of serfdom, Alexander II, economic development.*

1 UVOD

Rusija je zahvaljujući pobedi koju je ostvarila uz pomoć svojih saveznika protiv Napoleona uspela da igra ključnu ulogu u politici 19. veka, to se ogledalo pre svega u tome što je Aleksandar I Romanov proglašen za spasioca Evrope, što mu je docnije otvorilo mogućnost da bude krojač evropske sudbine predsedavajući na Bečkom kongresu (1814-1815). I ako je Ruska Imperija po svemu sudeći igrala ključnu ulogu u politici 19. veka zadržavanje kmetstva je apsolutno usporilo njen dalji ekonomski razvoj, dok sa druge strane imamo zemlje zapadne Evrope koje su ekonomski jačale inicirane pre svega industrijskom revolucijom započetom još u 18. veku. Status Rusije kao velike sile dodatno je osporavala neuspešnost vlade, izolacija ruskog naroda i svakako malopre pomenuto ekonomsko nazadovanje.

Nakon službenog stava tadašnje ruske vlade da je car Aleksandar I Romanov iznenada umro 1825. godine u svojoj 48-oj godini u malenom gradiću kraj Azovskog mora, javlja se stav britanskog ambasadora da je Aleksandar I potpisao abdikaciju pošto ga je navodno video kako se ukrcava kao običan mornar na brod, ta i mnoge priče o carevoj tajanstvenoj smrti stvorile su mit koji je kasnije naterao ruske naučnike da mu stanu na put, ali na opšte iznenađenje svih kovčeg u kome je navodno sahranjen Aleksandar I bio je prazan. Nasuprot svemu tada na vlast dolazi daleko manje liberalan vladar Nikolaj I koji je dodatno ojačao apsolutizam i od Rusije napravio policijsku državu. Na samom početku svoje vladavine susreo se sa ustankom, a pozadina ovog ustanka ležala je u Napoleonovim ratovima kada je dobar broj oficira učestvovao u vojnim kampanjama u Evropi i samim tim isti ti oficiri bili su izloženi liberalističkim idejama zapadne Evrope. Rezultat svega je bio ustanak poznat pod nazivom *ustanak dekabrista*[1] (decembar 1825. god) koji je krvavo slomljen. Car Nikolaj I Romanov je bio poznat po tome što je strahovao od svakog revolucionarnog pokreta i to ne samo u Rusiji već i šire, dokaz tome je ključna pomoć koju je pružio Austriji tokom mađarske revolucije 1849. godine. Sa druge strane car Nikolaj I je, takođe, uvideo probleme vezane za veliki broj kmetova i u nekoj meri podržao napore za njihovo oslobađanje. Prvi zadatak se ogledao u jasnom definisanju problema i formiranju plana, ideja i stavova za rešavanje istih. Prvo je sveo kmetovske probleme u dve jasne grupe:

- Kmetska zavisnost seljaka od spahija
- Pravno - ekonomska zavisnost državnih kmetova

Sledeći korak koji je poduzeo jeste nacrt o fakultativnom oslobođenju kmetova, naravno po sporazumu koji su kmetovi formulisali u skladu sa spahijama. I otprilike to je bio maksimum koji je car Nikolaj I posvetio ovom pitanju, vlada jeste nastavila rešavanje ove problematike ali se sve svodilo na vrlo slabašnu podršku kmetovima koja se ogledala u:

- Zabrani prodaje kmetova bez zemlje
- Ograničeno pravo slanja kmetova na robiju u Sibir

[1] Ime su dobili po mesecu decembru kada je ustanak i podignut.

- Poboljšan je način oslobađanja kmetova ali nije intenziviran

Kao što sam napomenuo svi pokušaji za dalje reformisanje ruske carevine prestaju kada car Nikolaj I 1848. godine ulazi u rat i pruža pomoć Austriji u borbi protiv pobunjenih Mađara. Pored toga moramo napomenuti da je car Nikolaj I vodio je izuzetno antitursku politiku, ali je njegova politika naišla na otpor velikih sila i pretrpeo je poraz u Krimskom ratu (1853-1856). Rat je završen Pariskim mirom 1956. godine kojim Rusija gubi deo Besarabije, gubi pravo držanja flote u Crnom moru i pravo zaštite svih hrišćana u osmanskom carstvu.

Dakle ovim porazom možemo očigledno zaključiti da Rusija polako gubi na uticaju i postaje drugorazredna evropska sila. Ono što prati velike države bazirane na prevelikoj birokratiji svakako je korupcija koju nismo ni pominjali. Korupcija kao što znamo u svojoj najširoj definiciji predstavlja zloupotrebu službenog položaja od strane osobe koja obavlja neku javnu funkciju a kao cilj nameće se naravno prisvajanje materijalne koristi. Takođe moramo jasno naglasiti da kao i druge pojave tako i korupcija može se manifestovati na različite načine u zavisnosti od nacije ili kulture. Negde je korupcija sasvim normalna, svakodnevna društvena pojava a negde je ona tabu tema, ono što je sigurno a to je da je prisutna u svim društvima i vrlo je teško stati joj na put. Kao glavni uzrok korupcije u Rusiji u XIX veku svakako se navodi neredovna isplata zarada (Rasulov, 2006), i upravo zbog toga velika većina državne administracije je bila podložna korupciji. Tu na scenu stupa Nikolaj I, ruski istoričari smatraju da je zahvaljujući ovom caru Rusija donekle smanjila nivo korupcije jer je za njegovo vreme prvi put prekinuta tradicija postavljanja rođaka, prijatelja, poznanika na visoke državne funkcije a i za vladavine Nikolaja I je donošen je Krivični zakonik iz 1845. godine. U ovom zakoniku posebno ovom tematikom se bavi poglavlje 6 koje nosi naziv: „ O mitu i iznuđivanju“, a član 401 jasno određuje oblike mita (Ivanovič, 2001):

- Primanje i davanje mita, uključujući rođake
- Mito u visini odštete koju će službenik morati da plati ukoliko se utvrdi da je došlo do propusta u vršenju službe
- Neodređeni oblici nagrađivanja za dela koja službeno lice u bliskoj budućnosti (ne) izvršava u korist lica koje daje mito
- Mito u vidu razmene, prodaje i drugih dogovora mimo zakona

Nakon što se utvrdi da je službeno lice uzelo mito, sledi otpuštanje iz službe i plaćanje novčane kazne. Dakle, korupciji je objavljen rat što je svakako dobar znak, ali joj se nije stalo na put, već je to ostavljeno sledećim naraštajima u amanet. Naslednik Nikolaja I Romanova je Aleksandar II Romanov najprogresivniji ruski car koji je 1861. godine ukinuo pravo feudalaca da poseduju kmetove dakle, delimično ukidanje feudalizma i u daljem delu rada ćemo se bazirati na ovaj period jer je to period reformi ali i buđenja ekstremnog delovanja na ruskoj teritoriji.

2 DOBA ALEKSANDRA II ROMANOVA

Možemo zaključiti iz gore navedenog teksta da je Aleksandar II nasledio breme teškog Krimskog rata. Car Aleksandar II na vlast je došao u 37. godini, možemo slobodno reći da je već bio oformljen čovek, njegovi stavovi i načela su stvarani pod dvostrukim uplivom ideja i stavova (Jelačić, 1929): njegovog oca i visokog dvorskog i vojnog društva koje je obožavalo cara Nikolaja I sa jedne strane i veoma humanih i liberalnih vaspitača, Merdera, pesnika Žukovskog i profesora ekonomije Arsenjeva, koji je ranije kao profesor petrogradskog univerziteta, zbog liberalnih stavova bio i gonjen. Na osnovu stečenih stavova, Car Aleksandar II je bio spreman da brani samodržavnu vladavinu i interese njenog glavnog oslonca, dakle plemstva, ali je i istovremeno bio prožet sažaljenjem za narodne mase i nadasve svestan da bez temeljnih promena i reformi Ruska Carevina neće dugo opstati.

Želja za reformama je bila sve jača, a ako uzmemo u obzir da je u to vreme u Rusiji bilo 23 miliona kmetova možemo sa apsolutnim pravom reći da je ovo pitanje u najmanju ruku od presudne važnosti za dalji opstanak i razvoj ruske carevine. Tako da je Aleksandar II po dolasku na vlast imao izuzetno težak zadatak koji se ogledao u jednom jasnom stavu ili će on ukinuti kmetstvo ili će se kmetstvo ukinuti uz pomoć opšte narodne revolucije.

3 VELIKE I KORENITE REFORME

Dakle Krimska katastrofa ubedila je mnoge pa i samog cara da su potrebne reforme, u prvom redu se misli na pitanje seljaštva. Kako navodi dalje Aleksej Jelačić u svom delu Istorija Rusije, Rusija je ekonomski, politički i čisto psihološki izašla iz onog stanja u kom bi se kmetska zavisnost seljaka mogla bar donekle održavati i pravdati. Oslobođenje seljaka bila je hitna i bezuslovna nužda. U martu 1856. godine car je oprezno govorio: „Šire se glasovi da ja hoću proglasiti oslobođenje seljaka, ovo nije tako ... ali ja neću da kažem ni da sam protiv oslobođenja: mi živimo u takvo jedno doba da se ovo mora desiti kasnije ili pre. Ja mislim da ste vi moga mišljenja. Dakle, mnogo je bolje da ovo dođe odozgo nego odozdo (Jelačić, 1929). Nakon ovog carevog stava situacija u plemstvu se dodatno zakuvala, litvanski gubernatori podneli su molbu generalu namesniku Nazimovu, da se dozvoli pretres pitanja o oslobođenju seljaka, bez ustupanja zemlje.

U tom momentu izlazi carevo ručno pismo, tačnije 20. novembra 1857. godine, kojim je plemstvo ovlašćeno da se bavi seljačkim pitanjem, i to da plemićko pravo na zemlju ostane neokrnjeno, ali da seljak ipak dobije kuću sa baštom i to uz odštetu spahiji. U toku trajanja tih prepiski, konstanto su trajale i uporne borbe između različitih struja u birokratiji i plemstvu koje su tražile na svakojake načine da razreše seljačko pitanje. Ova reforma je svakako jedan od najznačajnijih događaja koji se desio u Rusiji u XIX veku. Prevashodno što predstavlja snažan udarac ruskim monopolistima, takođe daje vetar u leđa zakasneloj ruskoj industrijalizaciji tako što puni ruske gradove svežom radnom snagom i samim tim daje na brojnosti, jačini i naravno uticaju srednje klase. Zvanično je 19. februara 1861. godine car Aleksandar II potpisao znameniti proglas o narodnom oslobođenju a 5. marta je proglas bio objavljen narodu, ali je pre toga car ubacio jedan paragraf prema kome su seljaci, sporazumno sa spahijama mogli da dobiju takozvani "prosjački deo" i da se time, dobivši četvrtinu zemlje koje su ranije imali, reše odmah svih obaveza koje su imali prema svojim bivšim gospodarima. Sa druge strane možemo zaključiti da je ova mera znatno smanjila ionako malu površinu seljačke zemlje i postala jedan od glavnih uzroka docnijeg agrarnog problema, usporavajući tako dalji ekonomski progres.

U Rusiji u ovom period je bilo veliki broj spahijskih kmetova, 21.000.000 kmetova zemljoradnika, 1.500.000 "dvorovih" to jest kućnih slugu plemstva, 4.700.000 kmetova carske kuće i 20.000.000 državnih kmetova. Suština reforme je bila sledeća (Jelačić, 1929):

- Sluge ("dvorovi"), su dobijali prosto slobodu uz obavezu da dodatno služe još dve godine, ali je njihov ekonomski položaj nakon reforme bio katastrofalan jer nisu imali ni kuću, ni zemljište niti su bili vični nekom zanatu.
- Kuća i bašta seljaka sa sporednim zgradama predavale su im se uz izvestan danak, ali i to je moglo da im se pretvori u vlasništvo uz pomoć ugovora između plemića i seljaka.
- Seoske opštine tako zvani „mirovi" (uglavnom u velikoruskim gubernijama) i porodice (uglavnom u maloruskim i beloruskim gubernijama) dobijale su uz izvestan danak zemlju koju su do tada obrađivale ali su mogli i da je otkupe uz pomoć države.
- Odnosi između plemstva i spahiluka bili su uređeni dobrovoljnim sporazumom uz posredstvo specijalnog vladinog pouzdanika, ali kasnije je bila sprovedena prinudna likvidacija seljačko-plemićkih odnosa gde god nisu bili uređeni na dobrovoljnoj bazi.
- Seljaci su sačuvali svoje običajno pravo, staleške samouprave zavedene u opštine, opštine zavedene u veće oblasti tako zvane "volosti", sa izbornim starešinom, i sudom koji rešava seljačke civilne parnice i manje krivične stvari.

Reforma je kako se može zaključiti iz priloženog dosta surova i radikalna, pa ipak ni izdaleka nije zadovoljila seljake, šta više probudila je nekim svojim odredbama nezadovoljstvo kod seljaka.

Suštinski agrarna reforma odnosno reforma sela jeste zvanično doneta 1861. godine ali je ona u potpunosti izvršena tek 1880. godine. Kao i svaka druga pa tako i ova ruska reforma jeste jedan veoma dug proces koji se odvijao u nekoliko faza. Svaka faza počev od pisanja povelje, obligacionih odnosa, prenosa imovine odnosno pravno - imovinske problematike kad tad su morali naići na neke prepreke. Najveći problem su stvarali upravo ti pregovarački procesi koji su iziskivali najveći stepen tolerancije, jer su novoformirani

mirovi mogli vrlo lako da odbiju zemlju koju su spahije nudile. Ono što se zna o tim seoskim opštinama (mirovima) jeste da su oni formirani od kmetova i seljaka koji su radili i živeli na tim prostorima, a tamo gde ih nije bilo kao prvi zadatak medijatora odnosno mirovnog posrednika jeste bilo njihovo formiranje. Tu je postojao veliki strah od vremenskog roka u smislu da će trebati mnogo vremena da se mirovi formiraju i još više da se krene u agrarnu reformu. Ovo se ispostavilo kao pogrešno jer prema podacima iz jedne varoši u Nižegorodskoj oblasti jasno stoji da je seoska opština odnosno mir vrlo brzo formirana i još breže počinje sa radom jer je reforma donesena 1861. a mir koji je formiran u ovoj provinciji beleži prve podatke već 1862. godine (Nafziger, 2014). Takođe moramo napomenuti da pre ove agrarne reforme porez koji su plaćale spahije nije izračunavan na osnovu produktivnosti zemlje koju poseduje i obrađuje već je izdvajan na osnovu kmetskog rada koji se delio u dve grupe:

- Poljoprivredne aktivnosti.
- Nepoljoprivredne aktivnosti

Gde su poljoprivredne aktivnost imale primat, nakon reforme iz 1861. godine masa ljudi prelazi u gradove pa je kao rezultat reforme poljoprivredna aktivnost sada već bivših kmetova polako gubila vodeću poziciju. Ova reforma nije pogodila samo kmetove koji su radili na spahijskoj zemlji već i one koji su opsluživali kuću Romanovih kojih je prema podacima koji sam naveo bilo u tom period oko 1.5 milion, što je svakako impozantna cifra za taj period. Ovi takozvani državni, odnosno dvorovi kmetovi su bili podvrgnuti reformi koja se ogledala u tom što je država formirala komisiju koja će ustanoviti katastar državne imovine iz kojeg će se odvajati zemlja ili nepokretnosti kmetovima ali bez mogućnosti pregovaranja jedino onako kako to dvor predloži. Dakle država odnosno dvor je davao zemlju koju želi određenom miru, a, zauzvrat, taj mir je morao da plaća porez 20 godina, bez obzira na bilo kakve nepogodne okolnosti.

Nakon ove reforme je kao što sledi otvoren prolaz i dat vetar u leđa za dalja i dublja reformisanja. Na red je došla reforma sudstva, zato što su sudovi u Rusiji bili izuzetno glomazni i staleški, sudije loše plaćene, samim tim i podmitljive, sudski postupak veoma zastareo i osnovan samo na čisto pismenoj proceduri. Reformom cara Aleksandra II, takozvana „Sudbeni Ustav" od 20. novembra 1864. godine, uvedena je porota u svim važnijim krivičnim postupcima i uvedena je „mirovna pravda" to jest niži sudovi za rešavanje manjih krivičnih parnica. 1863. godine su delimično ukinute telesne kazne koje su do tad tištile i onako napaćen ruski radni narod, možda delimično smanjene telesne kazne su se zadržale sve do vladavine Cara Nikolaja II koji ih je u ukinuo. Nakon ove reforme na tapeti je bila štampa. 1865. godine donesen je zakon o štampi koji je očuvao cenzuru ali je dobila više olakšica i mogla se na dalje razvijati. 1874. godine došla je na red reforma vojske koju je sproveo Ministar vojni, general Dimitrije Miljutin, izveo je temeljnu, demokratsku i pre svega naprednu reformu. Organizacija vojske i samog vaspitanja oficira i vojnika bila je izuzetno poboljšana, stalni vojni rok smanjen a obaveza učešća u ličnoj odbrani otadžbine proširena na sve.

4 PROIZVOD REFORMI

Reforme koje je sproveo car Aleksandar II su u znatnoj meri pomogle Rusiji, ali i proizvele nove društvene grupe kao što su građanstvo, inteligencija, slobodno seljaštvo. Formirana su dva tabora "slavjanofili" i "zapadnjaci", koji su se razlikovali po tome što su zapadnjaci, bar njihova većina zalagali da Rusija ide stopama Zapadne Evrope, zapadne zakone, ustanove uređenja smatrali su uzorom na koji Rusija treba da se ugleda, dok su slavjanofili sumnjali u istinitost zapadnih prosvetnih načela, u valjanost morala i društva i u primenjivost ustanova zapadnih zemalja na Rusiju. Oni su svoju nauku crpli iz uspomena na Rusiju pre Petra Velikog, deleći svoje simpatije između drevne Moskve i Kijeva. Rusija je bila prihvatila hrišćanstvo u obliku vaseljenskog pravoslavlja, i ostala je uvek pod skutom Vaseljenske Crkve, pa je i klasičnu prosvetu dobila zahvaljujući Crkvi.

U doba prvih godina *"velikih reformi"*, sledbenici slavjanofila i zapadnjaka išla su u tri politička pravca: konzervativni, liberalni i socijalistički, ovaj poslednji uz znatno učešće ponekih zapadnjaka a u velikoj meri Hercena, koji zauzima u ruskom ideološkom razvitku vrlo ugledno mesto. U godinama reformi stvara se u Rusiji prvo javno mnjenje, delimična sloboda štampe a samim tim i

grupe ljudi koji žive od pera, onda se javlja zadrugarstvo, advokatura, lokalna samouprava koja otvara vrata velikom broju intelektualaca što je dozvolilo stupanju u javni život inteligenciju poznatu kao inteligencija *"raznog zvanja"* koji nisu ni plave krvi, ni seljaci, ni sveštenici, ni trgovci, ali su pobornici socijalističke misli. Seljaštvo je u celini mirno, ali u duši nezadovoljno. Ono, sa pravom, smatra da mu je nametnut teret u korist plemstva i da je podela zemljišta ispala na njihovu štetu i da oni ne bi trebali da plaćaju ništa, jer su oni pravi vlasnici zemlje a postojanje spahiluka velika nepravda. Ipak i pored svega oni su monarhisti do srži, u njima živi ideal velikog, pravoslavnog samodržavnog cara, i smatraju da je car-baćuška prevaren i zarobljen od strane plemstva (Jelačić, 1929).

Među inteligencijom su se najviše isticali revolucionarnim duhom književnici, visokoškolci kojih je bilo na hliljade, u pozadini pokreta je bilo ljudi liberalnih profesija, i većinom nižih činovnika i oficira. Mnogi profesori visokih škola i birokrate na višim položajima isticali su se kao pokretači i glasonoše liberalizma koji su za razliku od inteligencije "raznog zvanja" i omladine naglašavali potrebu liberalnijeg kursa koji se ogledao pre svega u jačanju sudstva, stvaranja narodnog predstavništva, i proklamaciji građanskih prava i političkih sloboda

Revolucionari nisu mnogo marili za reforme, njihove idejne vođe su bili kritičari i publicist Nikolaj Dobroljubov i Dimitrij Pisarev koji su uneli revolucionarne ideje i čisto utilitarističko shvatanje čak i u estetsku kritiku odbacujući Aleksandra Puškina kao pesnika bez ikakve vrednosti. Pored njih moramo obavezno pomenuti i Nikolaja Čarniševskog koji se uz temeljno poznavanje političke ekonomije i zapadnih socijalnih doktrina zalagao za ruske metode i puteve koji će dovesti do opštečovečanske sreće. I on je dakle po svemu sudeći bio "narodnjak" pa ni njemu onda nije bio tuđ ruski mesijanizam, samo što ga je on uobličio u čisto materijalističko i ateističko shvatanje. Nakon toga izlazi čuveni roman Ivana Turgenjeva "Očevi i deca", tačnije 1862. godine u kome po prvi put upotrebljen izraz "nihilizam" (od latinske reči "nihil" što znači ništa), karakterizujući njime životni stav i poglede svog junaka Jevgenija Bazarova, koji u to vreme postaje glavna karakterna crta inteligencije.

5 RUSIJA DANAS

Reforma iz 1861. godine, kasnije Stolipinova dovele su do toga da Rusija danas bude jedna industrijsko agrarna zemlja. Kad govorimo o industrijskim granama energetika je izuzetno dobro razvijena, Rusija je i dalje glavni snabdevač Evrope energentima, pre svega nafte i prirodnog gasa. Takođe je jedna od vodećih proizvođača električne energije zahvaljujući svojim velikim hidrocentralama na Volgi, Jeniseju i Angori.

Dakle možemo zaključiti da je centar energetske industrije u najvećoj meri Zapadni Sibir. Kad govorimo o prehrambenoj industriji ona je dostignula svoj vrhunac za vreme cara Nikolaja II i Stolipinovih reformi a nakon toga primat ponovo preuzima *sirovinska ekonomija*. Prehrambena industrija danas u Rusiji ne zadovoljava sve potrebe stanovnika, tako da se velika količina prehrambenih proizvoda uvozi ali sa druge strane Rusija danas potpuno obezbeđuje potrebe svog stanovništva za žitom, uljem i šećerom čak neke od tih proizvoda u velikoj meri i izvozi. Zahvaljujući izlazu na tri okeana Rusija zadovoljava potrebe svog stanovništva za ribom i takođe je izvozi širom sveta. Moramo napomenuti da je Rusija jedna od zemalja koja neguje specifičnu vrstu stočarstva u kojoj je krzno glavni proizvod. Pa je poznata u svetu po farmama jelena, hermelina, kuna, dabrova i polarnih lisica. Saobraćaj je izuzetno značajan za Rusiju, pre svega jer je Rusija retko naseljena a ipak izuzetno velika zemlja. Najpoznatije magistrale su: Trans - Sibirska, Bajkalsko – Amurska. Kad govorimo o plovnim putevima oni se uglavnom koriste za prevoz robe, najpoznatiji plovni put je Volga – Don. Vazdušni saobraćaj je izuzetno dobro razvijen sa preko 2700 aerodroma od toga 137 međunarodnih aerodroma. Kao što smo rekli Rusija je i dalje je bogata velikom količinom prirodnih resursa, pa svoj izvoz bazira na njima, dok u oblasti poljoprivrede žitarice su joj glavni adut te i njih izvozi u velikoj meri. Na osnovu podataka iz 2015. godine u koje sam imao uvid ruska privreda je najviše izvozila sledeće (Worlds Richest Countries, 2015):

- Nafta (koja čini 50,6% izvoza) ili 168,7 milijardi dolara
- Gvožđe i čelik (4,5% izvoza) ili 14,9 milijardi dolara
- Đubriva (2,6% izvoza) ili 8,6 milijardi dolara

- Mašine (2,4% izvoza) ili 8,1 milijarda dolara
- Drago kamenje i plemeniti metali (2,2% izvoza) ili 7,4 milijarde dolara
- Aluminijum (2,1% izvoza) ili 6,9 milijardi dolara
- Drvo (1,8% izvoza) ili 6,2 milijarde dolara
- Žitarice (1,7% izvoza) ili 5,5 milijardi dolara
- Bakar (1,2% izvoza) ili 4,2 milijarde dolara
- Neorganske hemikalije (1,1% izvoza) ili 3,7 milijardi dolara

Pad cene nafte na svetskom tržištu kao i sankcije koje su joj uvedene u velikoj meru pogodile su rusku privredu. Ako uzmemo u obzir da najveći procenat ruskog izvoza čini nafta i izanaliziramo budžetske prihode ranijih godina, možemo sa apsolutnim pravom reći da pad cene nafte za samo jedan dolar Rusiji stvara deficit od milijardu dolara. Nije teško zamisliti koliki bi tek uticaj neki veći pad imao na ruski budžet i rusku ekonomiju u celini. Rusija bi morala da troši svoje rezerve, smanjivala bi se budžetska potrošnja, devalvira valuta, rasla inflacija. To bi dalje vodilo ka padu privrednih aktivnosti u svim sferama. To su samo neki od mogućih scenarija. Velika prednost Rusije je što ima izuzetno nizak nivo državnog i korporativnog duga pa državi samim tim i privredi ne preti bankrot. Opet, sve zavisi od cene nafte, a ako uzmemo u obzir da je Ministarstvo energetike potvrdilo da naftne kompanije u Rusiji mogu da funkcionišu i posluju sa cenom od 40 $ po barelu onda nema razloga za brigu. Pozitivna strana ovih sankcija svakako je ponovno otrežnjenje ruske poljoprivrede, u smislu da Rusija ponovo teži i kao glavni cilj nameće samoodrživost po pitanju prehrambenih proizvoda. Dokaz tome su i podaci koji kažu da je proizvodnja mesa i mesnih prerađevina porasla za 13. 5 % u odnosu na prethodnu godinu, trend rasta je zabeležen i u proizvodnji stoke, ribe, voća, povrća, mlečnih prerađevina. Rusija beleži rekordan preokret, zahvaljujući ovim sankcija postaje 2 svetski proizvođač margarina i predviđa se da će do 2025. godine izbiti na prvo mesto po proizvodnji ovog ne tako beznačajnog proizvoda. Stav je vlade da Rusija ima i plodne zemlje na pretek a 41 milion hektara se vodi kao zapušteno, pa je logično zaključiti da se zasejane površine mogu izuzetno brzo i lako proširiti. Ako dodamo i to da u Rusiji po zvaničnim procenama ima oko 1.6 miliona ljudi sa visokim obrazovanjem baš iz oblasti poljoprivrede, možemo samo reći da ruska poljoprivreda ima svetlu perspektivu. Pored ovoga moramo uzeti u obzir i izjave raznih ruskih zvaničnika, pre svega ruskog ministra poljoprivrede Aleksandra Tkačeva (Alexander Tkachev) koji tvrde da je Rusija procvetala zahvaljujući ovim sankcijama (Embargo protiv Rusije može doneti dobro Rusiji?, 2016), sve ovo gore navedeno su činjenice koje potvrđuju samo jedno a to je da ove sankcije imaju i pozitivnog efekta na rusku ekonomiju.

6 ZAKLJUČAK

Reforma sama po sebi ima jednu hamletovsku suštinu koje se ogleda u pitanju menjati se ili propadati. I ako ona po definiciji predstavlja pre svega promenu zakonodavstva ili načina rada društvene uprave, ima za težnju da poboljša opšte stanje u nekom društvu ili državi, nekad ipak uspe da u ozbiljnoj meri uzdrma temelje nekog društvenog, političkog i ekonomskog poretka. Reforma iz 1861. godine koja je sprovedena u Rusiji za vreme cara Aleksandra II uspela je da u znatnoj meri pomogne usnuloj ruskoj carevini ali je i u nekoj meri i uzdrmala njene temelje otvorivši put osnivanju raznih organizacija. Ono što jeste rezultat ove agrarne reforme svakako je ukidanje kmetstva, koje je bilo preko potrebno Rusiji za dalji ekonomski rast i razvoj. I ova reforma kao i sve druge imaju dugačak razvojni put pa se njeni rezultati osete tek godinama kasnije, u ovom slučaju možda čak i decenijama. Kao dokaz ovoj tvrdnji svakako moram navesti da je državni prihod Rusije 1897. godine bio 1,4 milijarde rubalja sa konstantnim rastom u narednom periodu, zahvaljujući ovoj reformi ruska industrija je učetvorostručila svoju proizvodnju jer je veliki broj kmetova prešao u gradove, od 1880. godine tempo privrednog rasta je prelazio 9% godišnje, zahvaljujući ovoj reformi Rusija izbija u prvi plan kao proizvođač glavnih poljoprivrednih kultura i kao takva dobija epitet *"hranioca Evrope".* Dakle reforma iz 1861. godine i kasnije Stolipinove reforme su postigle ono što im je i bio početni cilj a to je da se životni standard ove klase podigne na jedan viši nivo.

Možda je bilo lažnih obećanja, možda je bilo mnoštvo prepreka, možda je i prošlo mnogo vremena da bi se došlo do cilja, ali se pred početak XX veka u rukama seljaka našlo preko 85% obradive zemlje i time je ispunjen nacionalni interes i otvoren put daljem razvoju ruske države.

Možemo slobodno reći da se Rusija danas nalazi pod teškim pritiscima međunarodne zajednice, nametnute su joj sankcije kao svojevrsan jaram zapada ali i u toj situaciji ona odoleva i u prvi plan kao jasan cilj nameće samoodrživost prehrambene industrije i agrarno pitanje izbija na čelnu poziciju gde mu je i mesto. Očekivanja su velika i optimistična, preduslovi za dalji razvoj ruske privrede postoje a na nama ostaje da vidimo da li će Rusija trijumfovati i na ovom iscrpljujućem putu.

CITIRANI RADOVI

Embargo protiv Rusije može doneti dobro Rusiji? (2016). Retrieved: August 26, 2016, from Agroinfotel: http://agroinfotel.net/

Ivanovič, A. M. (2001). *Istoriya bor'by s korruptsiyey v Rossii. 182-189.* Vestnik Nizhegorodskogo universiteta.

Jelačić, A. (1929). *Istorija Rusije, Velike reforme, reakcija i revolucija.* Beograd: Srpska književna zadruga.

Nafziger, S. (2014). *Understanding the Process of Russian Serf Emancipation.* Williams College.

Rasulov, A. M. (2006). *K voprosu ob istoricheskikh kornyakh korruptsii 132-138.* Vestnik instituta istorii, arkheologii i etnografii (8).

World's Richest Countries. (2015). Retrieved August 25, 2016, from worldsrichestcountries.com: http://www.worldsrichestcountries.com/